

<https://doi.org/10.31891/2307-5740-2023-322-5-8>

УДК 005.95:331.522]:338.246.8(477)

Ірина ДАШКО

Запорізький національний університету

<https://orcid.org/0000-0001-5784-4237>

irina.znu@i.ua

Олександр ЧЕРЕП

Запорізький національний університету

<https://orcid.org/0000-0002-3098-0105>

cherep2508@gmail.com

Любомир МИХАЙЛЧЕНКО

Запорізький національний університету

<https://orcid.org/0000-0003-3545-0805>

lubomirmuhayluchenko@gmail.com

ФОРМУВАННЯ ПРОПОЗИЦІЇ РОБОЧОЇ СИЛИ НА ПІДПРИЄМСТВАХ УКРАЇНИ У ВОЄННИЙ ТА ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОДИ

Досліджено проблеми використання робочої сили на підприємствах України в воєнний та післявоєнний періоди. Визначено особливості впливу війни на різні галузі. Проаналізовано можливість прибутковості підприємства під час війни. Оцінено потенціал розвитку бізнесу в Україні. Здійснено комплексну оцінку в дослідженні та описі процесів розвитку підприємства під час війни. Розроблено мапу підприємництва в Україні: потреби, інтереси та можливості для підтримки сталої економіки, відновлення, миру та розвитку бізнесу. Проаналізовано середню кількість зайнятого населення за видами економічної діяльності за 2018-2022 рр. і за даними аналізу зроблена динаміка. Здійснено динаміку попиту та пропозиції робочої сили в Україні за 2018-2022 рр. Зроблено прогнозний баланс попиту робочої сили в порівнянні 2022 р. до 2025 р. На основі поєднання попиту та пропозиції робочої сили було зроблено певні висновки щодо потенційного дисбалансу кваліфікації на ринку праці. Розроблено та обґрунтовано пропозиції вакантних місць й показник безробітних на ринку праці за регіонами в Україні у 2022 р. Розраховано кількість претендентів на 1 вакансію 2020-2022 рр. Виокремлено низку статистичних показників для аналізу функціонування українського ринку праці, зокрема: чисельність трудових ресурсів; чисельність осіб працездатного віку; чисельність економічно активного населення; чисельність зайнятих економіки; чисельність працюючих неповний робочий час з ініціативи адміністрації; чисельність тих, хто шукає роботу; чисельність громадян, які перебувають на обліку; кількість виданих посібників з безробіття тощо. Визначено необхідність економічного зростання підприємства, ключовим аспектом якого є мотивація та розвиток трудових ресурсів на всіх його рівнях. Зроблено прогнозний рівень безробіття до 2025 р. Розроблено програму відновлення з точки зору економічного успіху країни, яка має довгостроковий характер і може розвиватися й уточнюватися в міру розвитку економіки країни та взаємодії зі світовими ринками й застосовуватися зоні в не бойових дій, що дозволить аналізувати слабкі місця, перевіряти стійкість системи до зовнішніх факторів і працювати з точки зору розвитку.

Ключові слова: робоча сила, ринок праці, пропозиція, попит, безробіття, підприємство, війна, окупація, післявоєнний період, розвиток, прибутковість, потенціал, економічне зростання

Iryna DASHKO, Oleksandr CHEREP, Lubomir MYKHAILCHENKO

Zaporizhzhia National University

EFFICIENCY OF THE USE OF WORKFORCE AT UKRAINIAN ENTERPRISES IN THE WAR AND POST-WAR PERIODS

The problems of the use of labor force at the enterprises of Ukraine in the war and post-war periods have been studied. The specifics of the impact of the war on various industries have been determined. The possibility of profitability of the enterprise during the war is analyzed. The business development potential in Ukraine was assessed. A comprehensive assessment was carried out in the study and description of the development processes of the enterprise during the war. A map of entrepreneurship in Ukraine has been developed: needs, interests and opportunities to support a sustainable economy, recovery, peace and business development. The average number of the employed population by types of economic activity for 2018-2022 was analyzed, and the dynamics were made based on the data of the analysis. The dynamics of labor supply and demand in Ukraine for 2018-2022 were carried out. A forecast balance of labor demand was made in comparison with 2022 to 2025. Based on the combination of labor supply and demand, certain conclusions were drawn regarding the potential imbalance of qualifications in the labor market. Proposals for vacant positions and the rate of the unemployed on the labor market by region in Ukraine in 2022 have been developed and substantiated. The number of applicants for 1 vacancy in 2020-2022 has been calculated. A number of statistical indicators for the analysis of the functioning of the Ukrainian labor market are singled out, in particular: the number of labor resources; the number of persons of working age; the number of economically active population; the number of people employed in the economy; the number of part-time workers at the initiative of the administration; the number of job seekers; the number of registered citizens; the number of issued unemployment benefits, etc. The need for the economic growth of the enterprise was determined, the key aspect of which is the motivation and development of labor resources at all its levels. The projected level of unemployment until 2025 has been developed. A recovery program has been developed from the point of view of the economic success of the country, which has a long-term nature and can be developed and refined as the country's economy develops and interacts with world markets, and is applied to the demilitarized zone, which will allow for the analysis of weak points, check the stability of the system to external factors and work from the point of view of development.

Key words: workforce, labor market, supply, demand, unemployment, enterprise, war, occupation, post-war period, development, profitability, potential, economic growth

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями

Зараз українські підприємства не мають достатньої підготовки для управління бізнесом та робочою силою, адже в ризикованих та небезпечних ситуація керівники не можуть діяти за старими правилами. Разом з тим, вони недостатньо обізнані в кризовому менеджменті такого масштабу, адже наразі бізнес зіткнувся не лише з економічними ризиками, а з фізичними зруйнуваннями та окупацією, прямою загрозою життю. Незважаючи на те, що війна в Україні триває з 2014 року, дослідники розкривали ці теми не в повному обсязі, тому як немає достатньої статистики щодо підприємництва в умовах війни, а також не розроблено ефективних моделей управління через занадто гнучке середовище та змінні фактори.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Насправді досліджень щодо розвитку підприємництва під час війни такого масштабу не багато, адже останньою настільки великою війною була ще Друга світова і дослідження, які були на той час та після цієї війни, не завжди є доцільними для застосування в теперішній ситуації, адже технологічний прогрес та глобалізація унеможливує переймання досвіду напрому. Окрім цього, вже були проведені дослідження та зроблені деякі висновки щодо війни 2014 року, наступними науковцями: Івановим С. В. [3], Крюковою І. В. [4] та Зваричем Р. [2]. Міжнародні видання та аналітичні центри також надають своє бачення та прогнози щодо розвитку підприємництва в Україні, вказують на необхідності розвитку на безпечних територіях.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується стаття

Зараз українські підприємства не мають достатньої підготовки для управління бізнесом та робочою силою, адже в ризикованих та небезпечних ситуація керівники не можуть діяти за старими правилами. Разом з тим, вони недостатньо обізнані в кризовому менеджменті такого масштабу, адже наразі бізнес зіткнувся не лише з економічними ризиками, а з фізичними зруйнуваннями та окупацією, прямою загрозою життю. Незважаючи на те, що війна в Україні триває з 2014 року, дослідники розкривали ці теми не в повному обсязі, тому як немає достатньої статистики щодо підприємництва в умовах війни, а також не розроблено ефективних моделей управління через занадто гнучке середовище та змінні фактори і потребує більш детального вивчення і розробки певних рекомендацій. Насправді досліджень щодо розвитку підприємництва під час війни такого масштабу не багато, адже останньою настільки великою війною була ще Друга світова і дослідження, які були на той час та після цієї війни, не завжди є доцільними для застосування в теперішній ситуації, адже технологічний прогрес та глобалізація унеможливує переймання досвіду напрому.

Формулювання цілей статті

Метою даної статті є дослідження способів відродження українських підприємств в умовах війни, а також аналіз досвіду та методів регулювання і підтримки ефективності використання робочої сили.

Виклад основного матеріалу

Негативні наслідки війни вказують на нагальну потребу в розробці більш інноваційних підходів до подолання нестабільності, конфліктів і насильства. Дедалі більш очевидним стає те, що самі традиційні заходи безпеки та розвитку, включаючи миротворців та гуманітарну допомогу, недостатні, щоб допомогти суспільству відновитися та зміцнити стійкість перед обличчям складних викликів. Нові рішення мають використовувати державно-приватне партнерство та більш активну роль бізнес-сектора.

Під трудовими ресурсами розуміють частину населення, що володіє фізичним розвитком, розумовими здібностями та знаннями, необхідними для здійснення корисної діяльності.

Зайняте населення – це особи, залучені у виробничу та невиробничу діяльність. До них відносять працюючих за наймом, підприємців, осіб вільних професій, військовослужбовців, учнів очної форми професійного навчання.

Безробітними відносять працездатних громадян, які не мають роботи та заробітку, зареєстровані у службі зайнятості з метою пошуку потрібної роботи та готові приступити до неї.

Підприємства, що розвиваються під час війни, можна умовно поділити на декілька основних видів:

1. Підприємства, що займаються оснащенням війни (ті ж, що працювали у військовому секторі і раніше, або ті, що перепрофілювались).

Деякі підприємства зараз отримують величезні замовлення від держави для забезпечення потреб ЗСУ, відповідно їхні основні проблеми концентруються в дуже швидкому масштабуванні всіх внутрішніх процесів, виробництва, залученні людських ресурсів і організації безпечної логістики. Разом з цим вони стикаються з викликами щодо конфіденційності напрямку своєї роботи, а також швидкому залученні ресурсів у необхідній кількості.

2. Підприємства, яким довелось перенести своє виробництво, працівників, і всі процеси в інше місце, тобто зробити релокейт.

Для IT-компаній в основному, а також тих, хто займався надавання послуг, або маленьким виробництвом очевидним рішенням для продовження діяльності стала зміна місця перебування працівників та зміна місця виробництва. Безумовно, такі зміни є дорогими та займають досить багато часу, проте для багатьох компаній це дійсно стало єдиним варіантом виживання. Основною проблемою таких компаній є логістика виробництва, основних засобів та майна в безпечне місце, об'єднання працівників, їх підтримка та перелаштування на новий лад, пошук нових ринків збуту та зміна логістичних ланцюжків.

3. Підприємства, що залишились у вразливих регіонах та продовжують роботу в складних умовах, окупації, під загрозою обстрілу та інших небезпеках.

Якщо для тих компаній, що надають послуги, або компаній, що мають невелике чи гнучке виробництво, яке не залежить від місця перебування та підлягає перевезенню, є можливим перенести свої процеси в інше місто чи навіть країну, то для компаній, виробництво яких напряму залежить від місця перебування, переїзд є неможливим.

До таких відносяться ферми, заводи металургійної та машинобудівної галузі, лісо обробні підприємства та інші. Власники таких підприємств змушені робити вибір між продовженням роботи у небезпечних умовах та повним закриттям і банкрутством. Ті, хто обирають продовження роботи, стикаються з неймовірними ризиками та прямою загрозою життю, і основними проблемами для них є забезпечення умов для працівників, гнучкий ризик-менеджмент та розробка сценаріїв комунікації з загарбниками у випадку окупації. Окрім цього, піднімається ще етичне питання, адже з одного боку, підприємство може продовжувати забезпечення громади (робочі місця, місцеві податки, продукти чи одяг), так і напряму чи опосередковано допомагати окупантам.

4. Нові підприємства, що створюються на відносно безпечній території для підтримки економіки, задоволення дефіциту на певні продукти, з соціальної причини для підтримки спільноти чи навіть просто з метою отримання прибутку.

Багато людей втрачають роботу, і багато підприємців, хто втрачає свій бізнес, проте потреба людей в засобах існування, а також підтримці економіки змушує до відновлення робочого процесу. Такі компанії стикаються не тільки з проблемою пошуку ресурсів, каналів збуту, нових працівників та фінансування, а і з військовими ризиками, майбутньою потребою переїзду та нестабільністю.

Всі ці підприємства об'єднують такі характеристики, як гнучкість та швидкість у прийнятті рішень, якісний ризик-менеджмент та чітка побудова логістичних ланцюжків.

Важливою характеристикою процесу відновлення та роботи підприємств, що функціонують в умовах війни, є також соціальні настрої, як всередині компанії, так і в регіоні, де вони працюють. Роботу виконують люди, і від того, наскільки вони тримають бойовий дух, наскільки вони згуртовані та готові ризикувати заради спільної мети, залежить успіх їхньої діяльності.

З метою більш детального аналізу потенціалу, для розвитку бізнесу, варто зробити оцінку загального середовища. Нижче в табл. 1 описані ключові потреби, інтереси та можливості підприємств в Україні, за допомогою оцінки якої можна виявити точки для удосконалення та способи покращення підприємницького середовища.

Таблиця 1

Мапа підприємництва в Україні: потреби, інтереси та можливості для підтримки сталої економіки, відновлення, миру та розвитку бізнесу [розроблено авторами на основі 5]

Потреби	Інтереси	Спроможності для відновлення
<ul style="list-style-type: none"> - Безпечне ділове середовище, свобода від фінансових та фізичних загроз; - Прозоре та ефективне регуляторне середовище (реєстрація бізнесу, доступ до кредитів, контроль за конкуренцією та цінами тощо) як пріоритет для заохочення внутрішніх інвесторів як «першопрохідців» для стимулювання відновлення; - Збільшення внутрішнього споживчого попиту; - Здатність конкурувати на міжнародному ринку через збалансовані умови торгівлі; - Основна інфраструктура та послуги, які забезпечують виробництво, доступ до постачання та ринків; - Краще освічена, мотивована та кваліфікована робоча сила; - Чіткий та інклюзивний процес прийняття рішень щодо економічної політики в уряді; - Розширення співпраці між бізнесом та урядом щодо політики економічних реформ. 	<ul style="list-style-type: none"> - Малі підприємства, схоже, менше стурбовані трудовими та фіскальними реформами на макрорівні, а більше базовою безпекою та доступом до поставок і ринків; - Бізнес в цілому зацікавлений у зміцненні регіональних взаємозв'язків - Обмежений, хоча зростаючий інтерес серед бізнесу та торгово-промислових палат до формування національних платформ спільних інтересів; - Стабільність у країні є ключовим інтересом для бізнесу партнерських країн; - Пошук нових ринків збуту та партнерів в сусідніх країнах; - Створення партнерств (особливо міжнародних, із залученням валютних інвестицій); - Потреба в якісному консалтингу стосовно управління ризиками та прийняття рішень в кризових ситуаціях; - Навчання персоналу більш гнучким методам. 	<ul style="list-style-type: none"> - Збільшення можливостей бізнесу для підтримки відновлення завдяки державній підтримці та пільгам; - Нестабільність та руйнування базової інфраструктури перешкоджає залученню малого та середнього бізнесу в процеси відновлення; - Зростаюча політична та громадська підтримка великих підприємств, які виступають в якості драйверів економічного відновлення, зміцнює їхню впевненість і здатність діяти; - Зростання знань і потенціалу серед підприємств для розвитку соціально-відповідальних і чутливих до конфліктів бізнес-практик; - Розвиток національних форумів та стимулювання бізнес-асоціацій дає можливість для бізнесу взаємодіяти один з одним та урядом щодо економічних реформ та відновлення мирного процесу; - Неприятливий інвестиційний клімат перешкоджає відновленню.

Аналізуючи ситуацію на ринку праці в Україні (рис. 1 та рис. 2) необхідно зважати на те, що сучасні реалії соціально-економічного розвитку України представлені значними та недостатньо ефективними структурними змінами в економіці, посиленням кризових явищ та тенденцій в ньому, які зумовлені військовим конфліктом й витісненням людей із зони бойових дій.

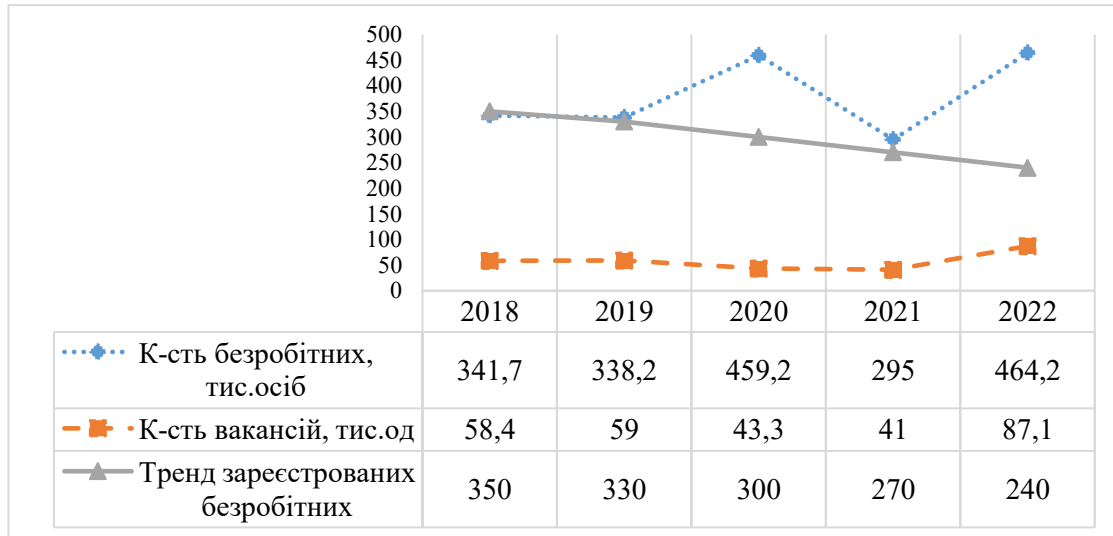

Рис. 1. Динаміка попиту та пропозиції робочої сили в Україні за 2018-2022 рр. [розроблено авторами на основі Державної служби статистики України]

Попит на заміщення робочої сили вимірює ступінь потреби заміни робочої сили протягом певного періоду часу. Вихід робочої сили відбувається з різних причин: основною причиною є вихід на пенсію, потім – зміна місця роботи у зв'язку зі зміною професії, тимчасовий відхід з ринку праці і т.д.

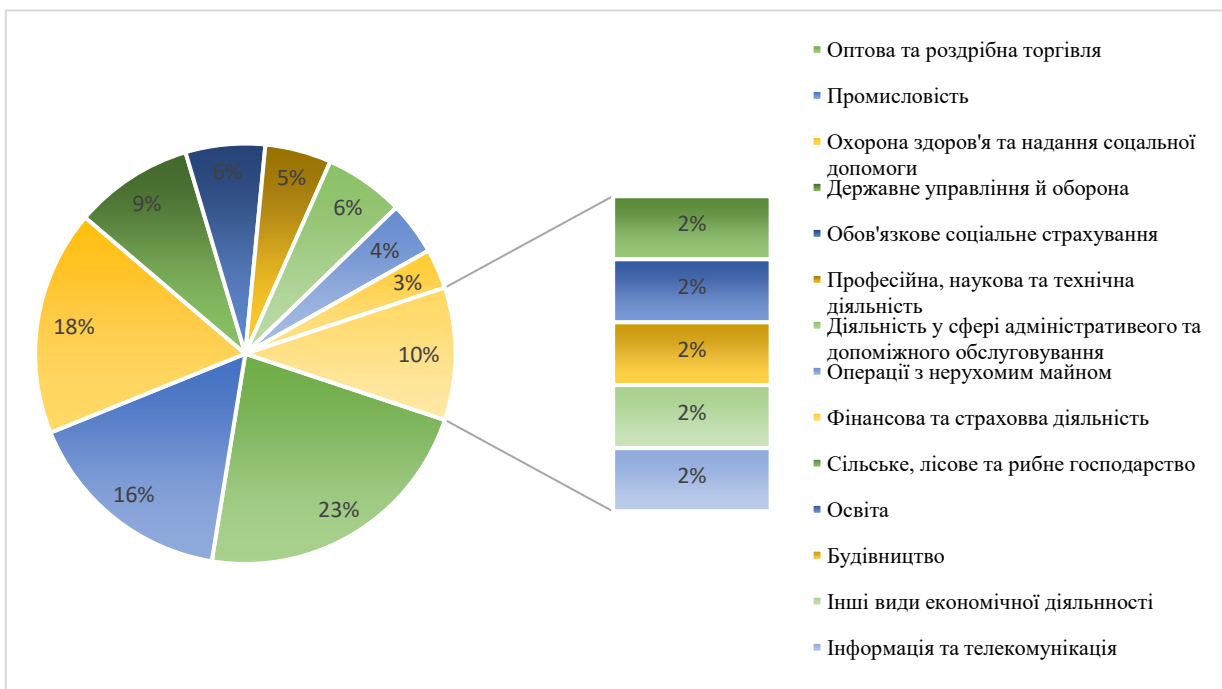

Рис. 2. Середня кількість зайнятого населення за видами економічної діяльності за 2018-2022 рр., у % [розроблено авторами на основі Державної служби статистики України]

Досліджуючи структуру галузевого ринку праці України за 2018-2022 рр. було виявлено, що у вказані роки найбільша частина населення була зайнята в оптовій та роздрібній торгівлі; ремонт автомобілів і мотоциклів (22%), сільське, лісове та рибне господарство (17%), промисловість (16%), освіта (9%). А в таких галузях, як: сільське господарство, промисловість, торгівля, освіта та охорона здоров'я зосереджена найбільша частка зайнятих в економіці.

Вагомий внесок у формування галузевої різниці в оплаті праці роблять галузі, які збирають найменшу частку працівників (фінансова та страхова діяльність, операції з нерухомістю).

У 2022 р. найбільше безробітних (за видами економічної діяльності підприємств, де вони працювали

раніше) зареєстровано у будівництві, оптовій та роздрібній торгівлі, ремонті автомобілів і мотоциклів, професійних, наукових і технічних сферах, діяльність, фінансова та страхова діяльність, освіта (рис. 3).

На основі вищезазначеного можна говорити про актуальність розгляду нерівності в оплаті праці традиційно не з боку пропозиції, а з точки зору попиту на працю, який полягає в наявності галузевої диференціації в оплаті праці. Аналізуючи ситуацію на ринку праці, можна зробити висновок про зменшення міжгалузевої диференціації заробітної плати, що зумовлено зменшенням зайнятості в галузях з найнижчою оплатою праці, а також середнього рівня галузей з найнижчою оплатою праці. Ймовірно, ця тенденція збережеться, а нерівність зменшиться. Бюджетні заробітні плати зростуть, але враховуючи низький рівень мобільності в цих галузях, не варто очікувати значного збільшення частки працівників у них, що має створити вирівнюючий ефект.

Якщо акцентувати увагу на регіональному перерозподілі, то найбільш вакантних місць у 2022 р. запропонували підприємства Дніпропетровської та Львівської областей, а найменше – Херсонської та Луганської областей.

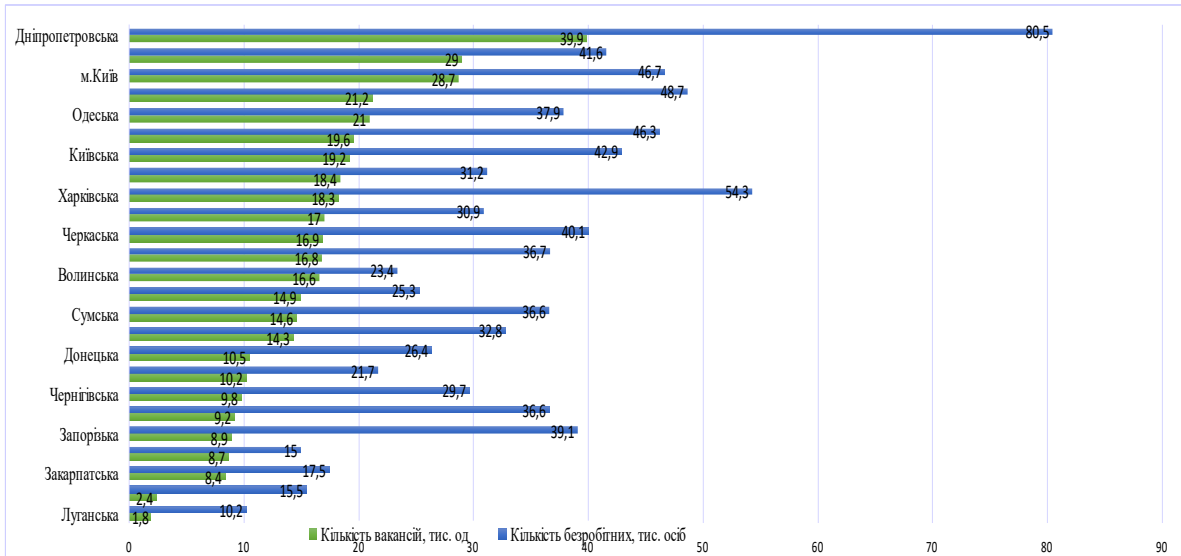

Рис. 3. Пропозиції вакантних місць та показник безробітних на ринку праці за регіонами в Україні у 2022 р. [розроблено авторами на основі Державної служби статистики України]

На основі поєднання попиту та пропозиції робочої сили було зроблено певні висновки щодо потенційного дисбалансу кваліфікації на ринку праці (рис. 4), а саме про те, що слід звернути увагу на індикатор дисбалансу майбутнього попиту, який використовується в основному для якісного аналізу, а саме для визначення того, які професії можуть створити серйозні проблеми для підприємств у процесі заповнення вакансій за цими професіями.

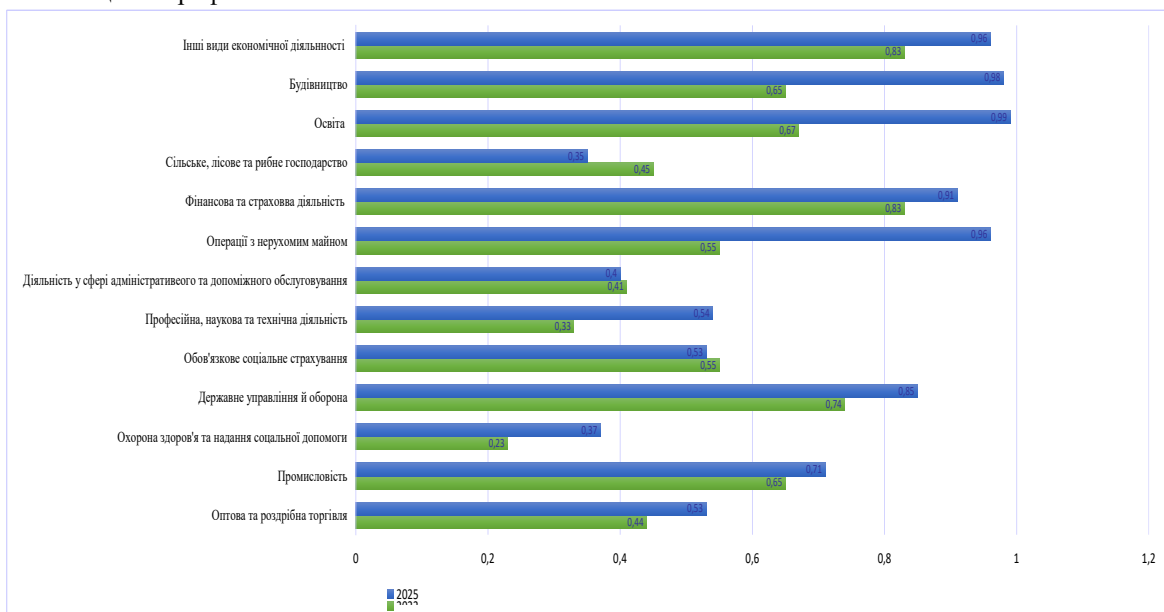

Рис. 4. Прогнозний баланс попиту робочої сили в порівнянні 2022 р. до 2025 р. [розроблено авторами на основі Державної служби статистики України]

Слід звернути увагу і на те, що індикатор дисбалансу майбутнього попиту використовується в основному для якісного аналізу, а саме для визначення того, які професії можуть створити серйозні проблеми для компаній у процесі заповнення вакансій за цими професіями.

Безумовно, наразі бізнесу надзвичайно складно вести свою роботу та витримувати стабільні індикатори свого розвитку. Перспективи не є надзвичайно позитивними чи легкими для підприємців, що залишаються в Україні. Разом з тим, двостороння залежність бізнесу та економічної стабільності вказує на необхідність розвитку.

За даними Державної служби зайнятості кількість претендентів на 1 вакансію (рис. 5):

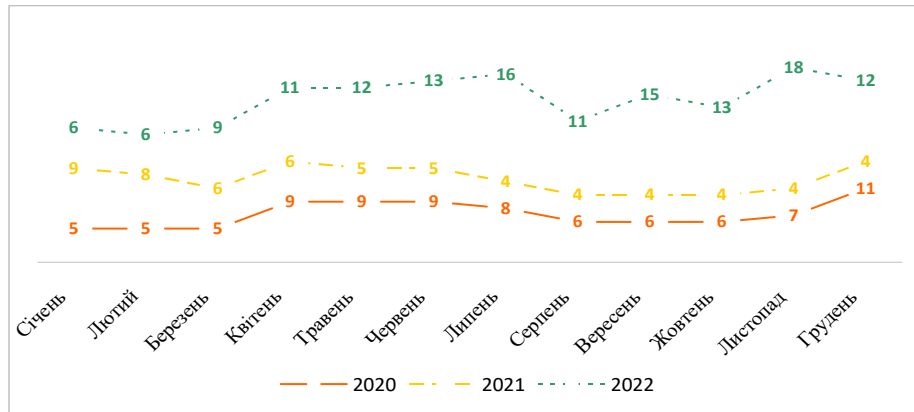

Рис. 5. Кількість претендентів на 1 вакансію 2020-2022 рр.
[розроблено авторами на основі Державної служби статистики України]

Дослідження ринку праці певною мірою відповідають на запитання про необхідність та реальні можливості створення робочих місць, а також попереджають закриття вже наявних робочих місць, тому аналіз функціонування ринку праці тісно пов'язується з аналізом фінансового стану окремих підприємств, з енергійним пошуком джерел додаткового фінансування виробництва на регіональному та інших рівнях.

Виходячи з цих передумов, можна виділити низку статистичних показників для аналізу функціонування українського ринку праці. До найважливіших з них належать: чисельність трудових ресурсів; чисельність осіб працездатного віку; чисельність економічно активного населення; чисельність зайнятих економіки; чисельність працюючих неповний робочий час з ініціативи адміністрації; чисельність тих, хто шукає роботу; чисельність громадян, які перебувають на обліку; кількість виданих посібників з безробіття тощо. Проаналізувати всі показники в цій статті неможливо, тому зупинимося на основних проблемах, що характеризують сучасний стан українського ринку праці.

Аналіз стану сучасного ринку праці в Україні в умовах війни показує, що, по-перше, йому притаманний дисбаланс між попитом і пропозицією робочої сили (наявність безробіття вище за природну норму); по-друге, значний попит на висококваліфіковану робочу силу. Іншими словами, при дефіциті попиту на працю взагалі зберігається дефіцит кваліфікованих кадрів і за професіями, і за фахом. Головним атрибутом робочої кваліфікації нового типу є її здатність швидко адаптуватися до мінливої техніки, нових форм праці та виробництва. Зростає роль персональних комп'ютерів, автоматизованого проектування, а інформаційна техніка потребує знання програмування. Це веде до підвищеного попиту на такі спеціальності, як інженери-конструктори, технологи, програмісти, менеджери з виробництва. Наприклад, загалом, затребуваність кваліфікованих фахівців у 2022 р. зросла на 6% порівняно з 2021 р.

З початком війни стало важче знайти працівників з необхідними навичками та знаннями через додаткові фактори, такі як мобілізація, трудова міграція (як зовнішня, так і внутрішня) та зруйноване житло в охоплених війною регіонах. На звільнених від окупації територіях, де ведуться бойові дії, продовжує відчуватися серйозна нестача робочої сили. Внутрішнє переміщення здешевило працю, але існує невідповідність між набором навичок ВПО та потребами роботодавців. Проблема актуальна для більшості галузей (особливо трудомістких, таких як сільське господарство, текстильна, швейна та взуттєва тощо), за винятком сфери послуг, де значно впав споживчий попит.

Отже, аналізуючи вищезазначене необхідно розробити програму відновлення з точки зору економічного успіху країни. Програма стабілізації ринку праці повинна включати наступне:

- ✓ створення ефективних умов для самозайнятості населення, тим самим знизивши соціальний тиск;
- ✓ реформування системи соціального захисту населення, поліпшення умов праці, удосконалення системи оплати праці, перегляд і зміна тарифного розкладу сфери праці та підвищення заробітної плати до середньоєвропейського рівня заробітної плати;
- ✓ популяризація робітничих професій і доведення їх до рівня престижу;
- ✓ розвиток і підтримка національних високотехнологічних виробництв і сільського господарства;
- ✓ розроблення ефективних програм, спрямованих на перепрофілювання та підвищення

кваліфікації, розроблення програми працевлаштування молоді та запровадження практики дуальної освіти;

- ✓ розробка відповідних заходів психологічної, соціальної, педагогічної спрямованості для визначення професій та вміння визначати певні професійні орієнтації;
- ✓ створення умов для розвитку соціально-економічної діяльності в сільській місцевості, створення можливостей зайнятості в селах і громадах, розробка та реалізація програм розвитку та популяризації робочої сили в сільській місцевості;
- ✓ розробка заходів щодо подолання тіньової економіки та тіньової зайнятості – створення механізмів сприятливого інвестиційного клімату в країні – допомога держави у створенні нових можливостей зайнятості;
- ✓ сприяння розвитку малого та середнього підприємництва, впровадження регулятивних процедур щодо законодавчих прогалін у цій сфері діяльності, зменшення податкового та кредитного тиску, спрощення процедур ліцензування для малих та середніх підприємств тощо;
- ✓ сприяння розвитку індустріальних парків, розвитку інноваційних підприємств, стимулюванню та підтримці стартапів, цифровій трансформації бізнесу та міжнародній співпраці тощо.

Вище наведені пропозиції сприятимуть не тільки розвитку ринку праці, а й позитивно вплинуть на розвиток економіки держави.

Зокрема, ці рекомендації мають довгостроковий характер і можуть розвиватися й уточнюватися в міру розвитку економіки країни та взаємодії зі світовими ринками. Відзначимо, що запропоновані пропозиції можуть застосовуватися зони в небойових діях – це дозволить аналізувати слабкі місця, перевіряти стійкість системи до зовнішніх факторів і працювати з точки зору розвитку.

За відсутності нових суттєвих «шоків», відновлення ринку праці продовжиться у 2023-2025 рр. на тлі економічного зростання та досить м'якої фіскальної політики. Рівень безробіття поступово знижуватиметься: у 2023 р. – до 18,3%, у 2024 р. – до 16,5%, у 2025 р. – до 14,7%. Однак він перевищить довоєнний рівень, особливо з огляду на збереження значної спеціалізації та регіональних диспропорцій на ринку праці.

У прогнозному горизонті, за умови відсутності суттєвих потрясінь, відновлення на ринку праці продовжиться. Завдяки активізації економічної діяльності рівень безробіття поступово знижуватиметься, але залишатиметься високим (рис. 6).

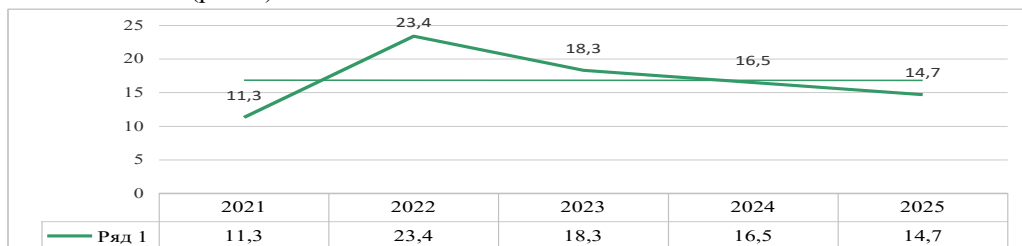

Рис. 6. Прогнозний рівень безробіття на 2023-2025 рр., %

Реальна зарплата повернеться до зростання, але помірного цього року через все ще високу інфляцію (3,7%). Натомість номінальна заробітна плата зростатиме двозначними темпами на всьому прогнозованому горизонті. Після зниження безпекових ризиків та повного відкриття кордонів значній кількості підприємств доведеться конкурувати за працівників, у тому числі з іноземними роботодавцями, що стане вагомим чинником подальшого зростання заробітної плати.

Міжнародна допомога й надалі відіграватиме основну роль у фінансуванні бюджетних потреб, але зростатиме роль внутрішніх запозичень

Дефіцит бюджету зростає до понад 26% ВВП у 2023 р., враховуючи значні витрати на оборону та обмежену ресурсну базу через наслідки війни. Очікується, що в майбутньому дефіцит бюджету буде поступово зменшуватися. Проте фіскальна політика залишатиметься адаптивною протягом усього періоду прогнозування, що особливо важливо для підтримки післявоєнного економічного відновлення.

Міжнародна фінансова допомога залишиться основним джерелом фінансування значного бюджетного дефіциту цього року. При цьому роль запозичень на внутрішньому борговому ринку зростатиме за рахунок зниження премії за ризик та підвищення привабливості державних цінних паперів на фоні інфляції. Усе це дозволить у майбутньому не вдаватися до грошового фінансування, заявляють в уряді та МБУ.

Незважаючи на високий рівень боргу на прогнозованому горизонті, боргове навантаження буде відносно помірним у найближчі роки через сприятливі умови для залучення нових кредитів.

Основним припущенням цього макропрогнозу є значне зниження безпекових ризиків з початку 2024 р. завдяки успішним діям української армії.

Відповідно, найбільш суттєвим ризиком для нинішніх перспектив є більша інтенсивність і більша тривалість повномасштабної війни. За такого сценарію економічне зростання обмежиться 2% у 2024 р., незважаючи на адаптацію бізнесу до умов високих ризиків безпеки, що згодом уповільнить відновлення

ринку праці. Інфляцію стримає продовження мораторію на підвищення тарифів на деякі житлово-комунальні послуги, але значно прискориться після його скасування. У разі тривалого сценарію війни монетарні умови будуть більш жорсткими протягом більш тривалого періоду часу.

З іншого боку, позитивним ризиком для прогнозу є швидка реалізація проекту відновлення України, який разом із євроінтеграційними реформами дозволить значно прискорити темпи економічного зростання та, відповідно, знизити безробіття. Збільшення доходів. Останнє не матиме суттєвих проінфляційних ефектів, оскільки ціновий тиск буде врівноважуватися сприятливою кон'юнктурою на валютному ринку за рахунок надходження іноземної валюти в країну та зниження премії за ризик. У разі такого сценарію, навпаки, ЦБ може пом'якшити монетарну політику швидше, ніж передбачає поточний прогноз.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку

Безперечно, суб'єктам господарювання наразі досить складно вести свою діяльність та підтримувати стабільні показники розвитку. Перспективи для підприємців, які залишаються в Україні, не дуже позитивні чи легкі. Водночас двостороння залежність бізнесу та економічна стабільність свідчать про необхідність розвитку.

Отже, підсумовуючи вищесказане, слід зазначити, що вплив військових дій має подвійний характер і по-різному впливає на окремі підприємства. Компаніям, що спеціалізуються на виробництві та продажу зброї, вигідно продовжувати та посилювати конфлікти у світі.

Для країн світу і для бізнесу, не пов'язаного з війною, збройні конфлікти мають абсолютно негативний ефект. Характеризується виділенням бюджетних коштів державам на оборонний сектор замість соціального; для підприємств – дестабілізація загальноекономічної ситуації, зниження попиту та втрата кваліфікованих працівників.

Тому для усунення економічних проблем, пов'язаних з війнами, необхідна тісна співпраця держави та підприємств. Державна адміністрація має коригувати зовнішньополітичні позиції, приймати рішення, спрямовані на вирішення конфліктів, контролювати діяльність підприємств-експортерів зброї. У свою чергу, підприємства повинні розробити гнучку систему економічної політики, яка дозволить їм утримувати свої позиції як усередині країни, так і за кордоном.

Попри всі перепони, з якими стикаються українські підприємства, слід зазначити, що потенціал для розвитку є як у воєнний, так і особливо в повоєнний період. Це непростий шлях, але він підтримує принципи, які є трохи більшими, ніж просто отримання прибутку.

Література

1. Войтко С. В., Мельниченко А. А. Лідерство та антикризовий менеджмент : підручник. Київ : Політехніка. КПІ ім. Ігоря Сікорського. 2021. 194 с.
2. Зварич Р. Локальні конфлікти в глобальній економіці. Актуальні питання розвитку економіки. 2020. Т. 2, № 63. С. 88-101.
3. Іванов С. Вплив збройного конфлікту (війни, бойових дій) на вартість підприємства : монографія. Дніпропетровськ : Маков., 2015. 179 с.
4. Крюкова І. Війна як мегафактор економічного розвитку. Економіст: науково-практичний журнал. 2015. Т. 2, № 10. С. 24-28.
5. Стояненко І. В., Урсатій А. Е. Війна в Україні: наслідки для національної економіки та світу. Advancing in research, practice and education : матеріали конф., м. Флоренція, 11-13 трав. 2022 р. С. 171-180.
6. Pettinger T. Economic impact of war. Economics Help. URL: <https://www.economicshelp.org/blog/2180/economics/economic-impact-of-war/>
7. The total amount of bilateral aid commitments to Ukraine in the period from January 24, 2022 to January 15, 2023 by type and country or organization. URL: <https://www.statista.com/statistics/1303432/total-bilateral-aid-to-ukraine/>

References

1. Voitko S. V. and Melnychenko A. A. (2021). Leadership and anti-crisis management: a textbook. Kyiv: Politehnika. KPI im. Ithoria Sikorskoho.
2. Zvarych R. (2020). Local conflicts in the global economy. Actual issues of economic development. Vol. 2. № 63. P. 88-101.
3. Ivanov S. (2015). The influence of armed conflict (war, hostilities) on the value of the enterprise: monograph. Dnipropetrovsk. 179 p.
4. Kryukova I. (2015). War as a megafactor of economic development. Economist: a scientific and practical journal. 2015. Vol. 2, № 10. P. 24-28.
5. Stoyanenko I. V. and Ursatyy A. E. (2022). The war in Ukraine: consequences for the national economy and the world: Advancing in research, practice and education: conference materials, Florence, May 11-13. p. 171-180.
6. Pettinger T. Economic impact of war. Economics Help. <https://www.economicshelp.org/blog/2180/economics/economic-impact-of-war/>
7. The total amount of bilateral aid commitments to Ukraine in the period from January 24, 2022 to January 15, 2023 by type and country or organization. <https://www.statista.com/statistics/1303432/total-bilateral-aid-to-ukraine/>